

Yeni Bir Sahih Hadis Tanımı Önerisi*

Mehmet Emin ÇİFTÇİ**

Özet

Klasik sahih hadis tanımı “Adâlet ve zabt sahibi ravilerin muttasıl bir senedle rivayet ettikleri şâz ve illetli olmayan hadistir” şeklindedir. Bu tanım hadisin birinci bölümü olan sened kısmı ile ilgili problemleri büyük ölçüde çözmüştür. Fakat hadisin ikinci kısmı olan metin konusu için böyle bir şey söylemek mümkün değildir. Bunlardan hareketle karşı karşıya olduğumuz sahih hadis tanımı problemini çözmeye katkı sağlayacak yeni bir tanım önerisinde bulunulmuştur. Yapılan yeni sahih hadis tanımında kasık tanımın kriterleri yanında ayrıca Kur’an’a ve ma’rûf (meşhur ve mütevatir) sünnete, İslam’ın genel esaslarına, insanlığın ulaştığı bilimsel verilere, akıl, icmâ’ ve umûmu'l-belvâya, tarihi verilere, dil kurallarına ve Hz. Peygamber’in misyonu ve konumuna uygun olması gibi kriterler de yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Sahih, İsnad, Metin, Ravi

A New Proposal of Sahih Hadith Definition

Abstract

The definition of the sahih hadith that is “the hadith which is not obligatory and not obligatory is narrated by the narrators of hadith who are the owner of the zabt and the raws with a muttasıl deed”. This definition has largely solved the problems related to the first part of the hadith, the sened part. But it is not possible to say such a thing for the text of the second part of the hadith. We have proposed a new definition that will contribute to solving the problem of authentic hadith that we are facing. In addition to the criteria of the definition of the new authentic hadith, besides the criteria of the definition of the verb, the Qur'an and the charity (the famous and the ruling) are the Sunnah, the general principles of Islam, the scientific data reached by humanity, the reason, the icma 'and the umumü'l-belvaya, historical data, language rules and the criteria of the Prophet's mission and position were included.

Keywords: Hadith, Sahih, Esnad, Text, Narrator.

* Bu Makale Doktora Tezinden Üretilmiştir.

** Dr., Şanlıurfa Eyyübiye İlçe Vaizi, Diyanet İşleri Başkanlığı.

Giriş

Hadis İslam'ın ikinci temel kaynağı olması sebebiyle Hz. Peygamber'e aidiyetinin doğru bir şekilde tespiti ve bu konudaki problemlerin çözülmüş olması gerekir. Zira din sağlam temeller üzerine kurulmalıdır. Bunun yolu da hadislerin sıhhatinin doğru bir şekilde tespitidir. Muhaddisler kendilerince bazı kriterler geliştirmişler ve içtihatlarına göre hadislere hükümler vermişlerdir. Bundan dolayı birisinin sahih dediğine diğeri hasen, zayıf veya uydurma diyebilmiştir. Tarihi süreç içerisinde hadislerin sıhhat tespiti tamamen çözülememiş ve bu durum bir problem olarak günümüze kadar gelmiştir. Elbetteki muhaddislerin çabaları eleştiriye açık olmakla birlikte Mûsâ Cârullah'ın (ö. 1949) da ifade ettiği gibi hadislerin sahihini sakiminden ayırmak için hadis âlimlerinin muazzam çabalarını takdir etmemek büyük bir haksızlık olur. Diğer yandan "yapılması gereken her şey yapılmıştır, verilen hükümler tartışılmaz" demek de doğru değildir¹. Örneğin Hz. Peygamber'den sonra ilk vefat etmiş olan hanımı, Buhârî'nin (ö. 256/870) rivayetine göre Hz. Sevde'dir.² Nesâî (ö. 303/915) ve İbn Hibbân'da (ö. 354/965) da Hz. Sevde geçmektedir. Müslim³ (ö. 261/874) ve Taberânî (ö. 360/971) ile İbn Hibbân'ın başka bir tarikinde Hz. Zeynep olarak geçmektedir. Her iki farklı rivayetin birlikte sahih kabul edilmesi mümkün değildir. Muhaddislere göre hadisin sıhhati isnada göre olduğundan metinler birbirinin zıddı da olsa isnadlar sahih olunca hadis sahih olarak kabul edilmiştir. Her iki rivayet isnad yönünden sahih olsa da en azından birinin metni için sahih diyemeyiz, zira biri hatalıdır. Bu örnekte de görüldüğü gibi en muteber kabul edilen eserlerde dahi (Kütüb-i Sitte), problemlerli hadisler bulunabilmektedir. Bu durum muhaddislerin hadisleri senede göre değerlendirilmiş olduklarını göstermektedir. Klasik hadis eserlerinin yazılmasından sonra meydana

¹ Mehmet Görmez, "Mûsâ Cârullah'ın Sünnet Anlayışı", Mûsâ Cârullah Bigiyef, I. Uluslararası Mûsâ Cârullah Bigiyef Sempozyumu, 6-7 Kasım, 1999, *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, Ankara, 2002, s. 99.

² Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *Sahîhu'l-Buhârî*, thk. Muhammed b. Zuheyr b. Nâsır, Dâru Tûku'n-Necât, Beyrût, 1422, 24 *Zekât* 11, II, 110; Nesâî, Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *Sünen*, thk. Abdülfettah Ebû Ğudde, Mektebetü'l-Matbuati'l-İslamiye, Halep 1986, 23 *Zekât* 59, V, 66; İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *Sahîh*, (*el-İhsân fî takrîbi Sahîhi İbn Hibbân*, İbn Balaban tertibi), thk. Şuayb Arnavût, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût 1988, IV, 557.

³ Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim İbnü'l-Haccâc el-Kuseyrî, *Câmiu's-Sahîh*, Thk. Muammed Fuâd Abdülbâki, Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, Beyrût Tsz, 44 *Fedâilü's-Sahâbe* 17, IV, 1907; Taberânî, Ebû'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, thk. Hamdi b. Abdilmeccid es-Silefi, Mektebetü İbn Teymiye, Kâhire 1994, XXIV, 50; İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 108.

gelen müstakil hadis usûlü eserlerinin müellifleri de Hâkim (ö. 405/1014),⁴ Kadî İyâz (ö. 544/1149),⁵ el-Meyânî (ö. 580/1184),⁶ İbnu'l-Esir (ö.606/1210)⁷ ve diğerleri isnad merkezli sahih hadis tanımı yapmışlardır. Hadis usûlünde egemen olan İbnu's-Salâh'ın (ö. 643/1245) "Âdalet ve zabt sahibi ravilerin muttasıl bir senedle rivayet ettikleri şâz ve illetli olmayan hadis"⁸ şeklindeki tanımı da hadislerin sıhhat problemini çözmede yeterli olmamıştır. Nitekim birçok muhaddis bu tanımı isnad merkezli olarak değerlendirmiş ve ravinin güvenilir olmasının metnin doğruluğunu garanti etmediğini ifade etmiştir.⁹

İbnu's-Salâh'ın kabul gören sahih hadis tanımına yöneltilmesi gereken en önemli eleştiri, metni ihmal etmesi ve tamamen "isnad merkezli" bir tanım yapmış olmasıdır.¹⁰ Bunun sonucu olarak sika ravilerin yanılabilirliği gerçeği göz ardı edilmiş ve dinin ikinci temel kaynağı olan hadislerin Hz. Peygamber'e aidiyeti konusunda ciddi problemler meydana gelmiştir. Aslında İbnu's-Salâh, Nevevî (ö. 676/1277), İbn Kesir (ö. 774/1373), Kâfiyecî (ö. 879/1468), Sehâvî (ö. 902/1497), Suyûtî (ö. 911/1505), Leknevî (ö. 1304/1886) ve diğerleri¹¹: "Herhangi bir hadis hakkında verilmiş olan "sahih" veya "zayıf" hükmü mutlak anlamda değildir"¹² şeklinde açıklamada bulunarak hadisler hakkında verilmiş olan hükmün mutlak

⁴ Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Nisâbüri, Ma'rifetu Ulûmî'l-Hadis thk. Muazzam Hüseyin, Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, Beyrût 1977, s. 61.

⁵ Kadî İyâd, İyâd b. Müsâ b. İyâd b. Amr el-Yahsubî es-Sebtî Ebû'l-Fadl, *el-İlmâ' ilâ Ma'rifeti Usûli'r-Rivâyeti ve't-Tekyîdi's-Semâ'*, Mukakkik es-Seyid Ahmed Sakar, Dâru't-Türâs, Kâhire 1970, s. 27.

⁶ Meyânî, Ebû Hafis Ömer b. Abdulmeccid el-Kuraşî el-Meyânî, *Mâ lâ Yese'u'l-Muhaddise Cehlüh*, yy. tsz. s. 11

⁷ İbnu'l-Esir, İzzuddin Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî, *Câmiu'l-Usûl fi Ahâdisi'r-Resûl*, thk. Abdulkâdir el-Arnâvât, Mektebetü Dâru'l-Beyân, 1969, I, 70.

⁸ İbnu's-Salâh, *Mukaddimetu İbnu's-Salâh*, Thk. Nureddin İtr, Dâru'l-Fikir, Süriye 1986, s. 12.

⁹ İbnu's-Salâh, *Mukaddime*, s. 13; Kâfiyecî, Muhammed b. Süleymân b. Sa'd b. Mes'ûd er-Rûmî el-Hanefî Muhyiddin Ebû Abdillâh el-Kâfiyecî, *el-Muhtasar fi İlmî'l-Eser*, Muhakkik Ali Zevîn, Mektebetür-Rüşd, Riyâd 1407, s. 115; İbn Kesir, Ebû'l-Feda İsmail b. Ömer b. Kesir el-Karşî el-Basrî ed-Dimeşki, *İhtisarü Ulûmî'l-Hadis*, Thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru'l-Kütüb'ül İlmiyye, Beyrût Tsz, s. 43; Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahya b. Şeref en-Nevevî, *et-Takrîb ve't-Teysîr li Ma'rifeti Süneni'l-Beşîri'n-Nezir fi Usûli'l-Hadis*, thk. Muhammed Osman el-Haşî, Dâru'l-Kitâbu'l-Arabî, Beyrût 1985, s. 25; Suyûtî, Abdurrahman b. Ebi Bekir, *Elfîyetü's-Suyûtî fi İlmî'l-Hadis*, Tashih ve Şerh Eden, Ahmed Muhammed Şâkir, Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrût Tsz, s. 4; Sehâvî, Şemseddin Muhammed b. Abdurrahman, *Fethu'l-Muğîs bi Şerhi Elfîyeti'l-Hadis li'l-İrâki*, thk. Ali Hüseyin Ali, Mektebetü'l-Sünne, Mısır 2003, s. 26-27; Leknevî, Ebû'l-Hasenât Muhammed Abdülhay, *er-Raf' ve't-Tekmil fi'l-Cerhi ve't-Ta'dil*, thk. Abdulfettah Ebû Ğudde, Mektebetü'l-Matbuatu'l-İslâmi, Haleb 1407, I, 189.

¹⁰ M. Hayri Kırbasoğlu, *Alternatif Hadis Metodolojisi*, Otto Yayınları, Ankara 2013, s. 113, 117, 296; Kırbasoğlu, *İslam Düşüncesinde Hadis Metodolojisi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 1999, s. 238; İ. Hakkı Ünal, "Seçmeci ve Eleştirel Yaklaşım veya Hz. Peygamber'i (s.a.v.) Anlamak", *İslami Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 10, s. 53.

¹¹ İbnu's-Salâh, *Mukaddime*, s. 13; Kâfiyecî, *el-Muhtasar fi İlmî'l-Eser*, s. 115; İbn Kesir, *İhtisarü Ulûmî'l-Hadis*, s. 43; Nevevî, *et-Takrîb ve't-Teysîr*, s. 25; Suyûtî, *Elfîyetü's-Suyûtî fi İlmî'l-Hadis*, s. 4; Sehâvî, *Fethul Muğîs bi Şerhi Elfîye*, s. 26-27; Leknevî, *er-Ref' ve't-Tekmil fi'l-Cerhi ve't-Ta'dil*, I, 189.

¹² İbnu's-Salâh, *Mukaddime*, s. 13.

olmadığını ifade etmişlerdir. Bu muhaddisler bu açıklamalarıyla hadisler hakkında verilmiş olan hükmün sadece isnada yönelik olduğuna işaret etmişlerdir.¹³

Bütün bunlardan dolayı birçok âlim hadislerin sıhhatinin tespiti için isnad tenkidinin tek başına yeterli olmadığını, metin tenkidinin yapılmasının gerekliliğini ifade etmişlerdir. Cürcânî¹⁴ (ö. 816/1413), Seyyid Ahmed Han¹⁵ (ö. 1898), Muhammed Abduh (ö. 1905), Reşid Rıza¹⁶ (ö. 1935), Mübârekfûrî (ö. 1353/1935),¹⁷ Mevdûdî (ö. 1979),¹⁸ Abdülcebâr Saîd,¹⁹ Fazlur Rahman,²⁰ Çerağ Ali,²¹ Muhammed Gazzâlî²² (ö. 1996), M. Hayri Kırbaşoğlu,²³ Musa Bağcı,²⁴ Mehmet Bilen,²⁵ Ahmet Keleş,²⁶ Mücteba Uğur²⁷ ve Nevzat Tartı²⁸ da sened ve metnin birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Klasik tanımın en önemli eksiklerinden bir diğeri de, Hz. Peygamber'in konumunun ve misyonunun tanıtımında yer almamış olmasıdır. Gelenekte Hz. Peygamber'in konumu ve misyonu tartışılmış, bu tartışmalar Ehl-i Hadis ve Ehl-i Re'y ekolleri aracılığıyla rivayetlerin kabul ve reddine de yansımış olmasına rağmen hadislerin genel değerlendirilmesine, kitaplar ve bab başlıkları altında tasnif edilmesine ve sahih hadis tanımına yansımamıştır. Rivayetlerin kabulünde sadece klasik anlamda anlaşıldığı gibi sadece ravi ve senedle ilgili sıhhat şartlarıyla yetinilmeyip aynı zamanda Hz. Peygamber'in dinde algılanması, peygamber tasavvuru göz önüne alınmalıdır. Çünkü bazı âlimler zamanlarının ihtiyaçlarına göre

¹³ Kâfiyecî, *el-Muhtasar fi İlmi'l-Eser*, s. 115-118.

¹⁴ Şerif el-Cürcânî, *et-Tarîfât*, Dârül Kütübü'l-İlmiye, Beyrût 1983, I, 83.

¹⁵ Hatiboğlu, *Çağdaşlaşma Döemi Metodolojik Hadis Tenkidi Yöntemlerinin Mahiyeti*, s. 192; Bilgin, *Son Dönem Hadis Çalışmaları ...*, s. 9.

¹⁶ Bilgin, *Son Dönem Hadis Çalışmaları...*, s.12.

¹⁷ Mübârekfûrî, Ebû'l-Alâ Muhammed b. Abdurrahman b. Abdurrahman, *Tuhfetü'l-Ahvezî bi-Şerhi Câmii't-Tirmizî*, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiye, Beyrût tsz, I, 93.

¹⁸ Recep Bilgin, *Son Dönem Hadis Çalışmaları Ve Talat Koçyigit (1927-2011) in Hadisçiliği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE, Kahramanmaraş 2015, s.10; Ahmad Anis, "Mevdûdî", *DİA*, XXIX, 432-437.

¹⁹ Abdülcebâr, Saîd, "Metin Tenkidinde Temel Kriterler", Çev. Ahmet Ürkmez, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 12, s. 245-246.

²⁰ Fazlur Rahman, *Tarih Boyunca İslamî Metodoloji Sorunu*, Çev. Salih Akdemir, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2013, s. 77.

²¹ İbrahim Hatiboğlu, *Çağdaşlaşma ve Hadis Tartışmaları*, Hadisevi, İstanbul 2004, s. 96.

²² Muhammed Gazali, *Nebevi Sünnet*, çev. Ali Özek, Ekin Yayınları, İstanbul 2016, s. 257.

²³ Kırbaşoğlu, *İslam Düşüncesinde Hadis Metodolojisi*, s. 42-43.

²⁴ Bağcı, *Hadis Tarihi ve Metodolojisi*, s. 308.

²⁵ Mehmet Bilen, "Sahih Hadisin Tanımı Üzerine", *Dicle Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: I, s. 258.

²⁶ Keleş, Ahmet, *Hadis Tarihi ve Usûlü Dersleri*, Fecr Yayınları, Ankara 2017, s. 106.

²⁷ Mücteba Uğur, "III. Hadisleri Değerlendirme Ölçüleri", *Diyanet Dergisi*, c. 15, s. 94-95.

²⁸ Nevzat Tartı, *Bilim-Hadis İlişkinine Dayalı Bir Metin Tenkidi Tartışması*, *Ekev Akademi Dergisi*, Sayı: 15, s. 96.

mesaj olsun diye görüşlerine uygun bir bab başlığı seçip ve ona göre belki de hiç alakası olmayan hadisler koymuşlar. Önceki muhaddislerin koymuş oldukları kitab veya bab başlığından ayrı olarak hadis tetkik ve tenkid edildiğinde hem o hadisin sıhhat durumu hem de olması gereken farklı bir bab başlığı altında yerleşmesi sağlanmış olur.

Bütün bu eksikler yeni bir sahih hadis tanımının yapılmasını gerektirmektedir. Biz de bütün bunları göz önüne alarak yeni bir sahih hadis tanımı önerisinde bulunduk.

1. Yeni Bir Sahih Tanımı Önerisi

Yeni bir tanım yapma ihtiyacı sadedinde tespit edilen aşağıdaki başlıklar aslında yapılacak tanım önerisinin ana unsurlarını oluşturacaktır. Bununla birlikte bir tanım önerisinde bulunmadan önce bazı temel ilkelerin ve genel çerçevenin belirlenmesi gerekmektedir.

1.1. Yeni Bir Sahih Hadis Tanımının Çerçevesi

Önerilecek tanım bugüne kadar gelmiş, olgunlaşmış ve bir bakıma üzerinde ittifak edilmiş ilkeler ile bu çalışmada tespit edilen çerçevenin birlikte değerlendirilmesinden oluşacaktır. Yapılacak tanım, herhangi bir rivayetin sıhhat tespitinin yapılabilmesi için gerekli olan unsurların tamamını kapsayacaktır. Bu çerçevede yapılacak tanım Cürcânî,²⁹ Mübârekfûrî (ö. 1353/1935),³⁰ Mevdûdî (ö. 1979),³¹ Abdülcebâr Saîd,³² Fazlur Rahman,³³ Muhammed Gazzâlî,³⁴ Muhammed Abduh, Reşid Rıza³⁵ ve Çerağ Ali³⁶ gibi bazı âlimlerin de arzulanmış olduğu isnad ve metin tenkidini içeren bir tanım olacaktır. Aslında klasik tanım isnad ile ilgili birçok problemi gidermiştir. Bu tanımda ittisal şartının olması bütün isnadı kopuk olan rivayetleri dışarda bırakmaktadır. Âdalet ve zabt kriterlerinin olması ravinin cerh ve ta'd'ilini kapsamaktadır. Bu da bütün isnadı içine almaktadır. Dolayısıyla hadisin ilk bölümü olan isnadın sıhhat tespitinde bu kriterler önemlidir. Yine klasik tanımda şâz

²⁹ Şerif el-Cürcânî, *et-Tarîfât*, Dârül Kütübü'l-İlmiye, Beyrût 1983, I, 83.

³⁰ Mübârekfûrî, *Tuhfetu'l-Ahvezi*, s. 93.

³¹ Recep Bilgin, *Son Dönem Hadis Çalışmaları Ve Talat Koçyiğit (1927-2011)' in Hadisçiliği*, s.10; Ahmad Anis, "Mevdûdî", *DİA*, XXIX, 432-437.

³² Abdülcebâr Saîd, *Metin Tenkidinde Temel Kriterler*, s. 245-246.

³³ Fazlur Rahman, *Tarih Boyunca İslâmî Metodoloji Sorunu*, s. 77.

³⁴ Muhammed Gazali, *Nebevi Sünnet*, s. 257.

³⁵ Bilgin, *Son Dönem Hadis Çalışmaları...*, s.12.

³⁶ İbrahim Hatiboğlu, *Çağdaşlaşma ve Hadis Tartışmaları*, s. 96.

ve muallel kriterlerinin olması isnad ve metinde olabilecek gizli kusurları ortaya çıkarmayı sağlamaktadır. Ancak Kırbaşoğlu'nun da, ifade etmiş olduğu gibi bu kriterlere göre bir hadisin sahih, hasen, zayıf veya uydurma olduğuna karar vermek, tamamen o hükmü veren muhaddis, fakih, kalamcı vs. âlimin yaptığı tetkik sonucunda ulaştığı şahsi kanaate, yani içtihada bağlıdır. Özellikle Hadislerin sahih veya hasen olduklarına hükmetmek, yine ravilerin sika (güvenilir) veya zayıf olduklarına karar vermek, tamamen icthadi bir iştir, herkesin kendine göre bir bakış açısı vardır. Tenkitler yerinde de olabilir, yanlış da olabilir, sonuç itibarıyla muhaddisin kararı kendi bilgisine dayanmakta ve dolayısıyla, şahsi, subjektif olmaktan kurtulamamaktadır. Metin tenkidi kriterlerinin olmaması hadisler hakkında verilen hükümlerin daha çok sübjektif olmasına sebep olmaktadır. Hadislerin değerlendirilmesinde bu durumun da göz önüne alınması gerekmektedir.³⁷

Ancak bu tanım metinle ilgili şartları taşıyor olsa da Ehl-i Hadis için iyi bir tanımdır. Dolayısıyla önerilecek tanımda bu kriterler olacaktır. Ayrıca metnin Kur'an'a, sünnet'e, sahih hadislerle ve akla arzı gibi metin ile ilgili kriterler de yer alacaktır. Özellikle yeni tanımda Hz. Peygamber'in konumu ve misyonu yer alacak ve hadislerin sıhhat tespitinde günümüzün gelişmiş bilim ve teknoloji imkânlarından da yararlanılacaktır. Dolayısıyla geçmişten günümüze bu konuda söz söylemiş ilim adamları ve hadis araştırmacılarının kriterlerini değerlendirip tanımın çerçevesi çizilmeye çalışılacaktır.

1. 2. Önerilen Sahih Hadis Tanımının Kriterleri

Sahih hadisin tanımı konusundaki problemleri gidermek için hadislerin sıhhatlerinin tespitine yönelik olarak klasik yöntemler kullanılmakla birlikte, dinî literatür konusunda ön yargılı olmayan her türlü ilmî yaklaşımdan istifade edilmiştir. Öneride hem Ehl-i Hadis hem Ehl-i Re'y hem de bu iki ekol dışındaki âlimlerin kriterleri dikkate alınmıştır. Bu çerçevede söz konusu âlimlerin/şahısların mezhep taassupları, karizmaları ve eserlerinin etki alanları dikkate alınmadan mümkün olduğu kadarıyla tümünün sahih hadis kriterlerini kapsamış ve Hz. Peygamber'in konumu ve misyonunu merkeze alan bir tanım olmuştur.

---

³⁷ Kırbaşoğlu, M. Hayri, *İslam Düşüncesinde Hadis Metodolojisi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 1999, s. 127.

Tanım yapılırken yöntem taassubuna düşülmeden önyargıdan uzak bir şekilde şimdiye kadar önerilen tanımların veya yöntemlerin öne çıkan taraflarını değerlendirerek, çağımızın ilmi ve teknik imkânlarını da kriterler arasına alarak mümkün olduğu kadar geniş bir alana hitap edecek ve sahih hadislerin değerlendirilmesinde metodolojik ihtiyaçları karşılayacak ilmi bir usûl tespit edilmeye çalışılmıştır.³⁸ Buna rağmen şu ifade edilmelidir ki muhaddislerce hadis usûlü kavramlarında mutâbakât sağlanmamış olduğundan objektif bir tanım mümkün olmamıştır. Sorun hem hadisin rivayete dönüşmesinden hem de rivayete dönüşmenin doğurduğu problemleri giderecek ortak bir usûl geliştirememekten kaynaklanmıştır. Nitekim çalışmada önerilen ve önerilecek kavramların tartışmadan âzâde olmadığı aşikârdır. Dolayısıyla hadis usûlünde kavramsal bütünlük sağlanmadıkça karşı karşıya olduğumuz sahih hadis sorunu çözümsüz kalmaya devam edecektir. Bunun için de makale, tüm bu kavramları tek tek ele alamayacağı için bütün yönleriyle sağlıklı bir tanım önerisinde de bulunamayacaktır. Yapılacak her tanım sorunlu olmaktan kurtulamayacaktır. Bütün bu zorlukların farkında olarak geleneğin büyük çabasını ve konuyla ilgili çözüm önerilerini dikkate alan, mevcut çağın verilerini ve araştırma sonuçlarını kapsayan bir tanım önerisi yapabilir. Bu öneri, altı çizilen usûl sorunları giderilip daha sağlıklı bir tanım yapılması durumunda geçerliliğini yitirecek belki o zaman daha kuşatıcı bir tanım yapılma imkânı hâsıl olacaktır.

İfade edilen sorunlar göz önünde bulundurularak yeni sahih hadis tanımının kriterleri aşağıdaki gibi tespit edilmiştir. Bu çerçevede tanımın ilkeleri iki başlık altında verilmiştir. Birinci başlıkta Ehl-i Hadis ve Ehl-i Re'y'in kriterleri ortak olarak maddelendirilmiş; ikinci başlık altında da önceki kriterlere ek olarak yeni kriterler maddeler halinde verilmiştir.

a. Klasik Sahih Hadis Tanımının İlkeleri

1. Hadisi nakleden ravilerin âdalet ve zabt sahibi ravilerden oluşması,
2. Hadisin senedinin muttasıl olması yani senedde herhangi bir kopukluğun bulunmaması,
3. Hadisin şâz ve illetli olmaması,

³⁸ Bünyamin Erul, "Hadislerin Anlaşılması Meselesi", *Güncel Dini Meseleler Birinci İhtisas Toplantısı, TDV Yayınları*, s. 110.

4. Metnin Kur'an'a ve ma'rûf (meşhur ve mütevatir) sünnete aykırı olmaması,
5. Metnin İslam'ın genel esaslarına aykırı olmaması,
6. Dil kurallarına aykırı olmaması,
7. Metnin akıl, icmâ', umûmu'l-belvâ ve tarihi verilere uygun olması,

b. Yeni İlkeler

Buraya kadar verilen kriterlere ek olarak çağımızın şartları, ilim ve teknoloji imkânları çerçevesinde, Hz. Peygamber'in konumu ve misyonunun merkeze alındığı kriterlerin de tanuma eklenmesi gerekmektedir. Bu yeni kriterler şöyle sıralanabilir:

1. Metnin Hz. Peygamber'in misyonu ve konumuna uygun olması (Sahih Peygamber tasavvuru): Sahih bir peygamber tasavvurunun önceki tanımlarda yer almamış olması birçok probleme sebep olmuştur. Gelenekteki hadis ve sünnet algısına ilişkin rivayetleri topladığımızda bu rivayetlerden tek bir kişiliğe ait bütüncül bir resim/fotoğraf çıkmamaktadır. Rivayetlerdeki farklılıklar ve özellikle çelişkiler beraberinde farklı peygamber tasavvurlarının oluşmasına neden olmuştur. Bu durum rivayetlerin sıhhatinde dikkate alınması gereken önemli bir noktadır. Konuyla ilgili çelişkili rivayetlerin her biri farklı bir şey söylemektedir. Dolayısıyla tanımda Peygamber tasavvurunun da yer alması gerekiyor. Sahih bir Peygamber tasavvuru tespit edildiğinde başta mucizeler ve gelecekte haber verme konuları olmak üzere birçok konudaki rivayetlerin Hz. Peygamber'e âidiyetleri sorunları çözülebilecektir.

2. Önerilen sahih hadis tanımı insanlığın ulaştığı bilimsel verileri ve değerleri de göz önüne alan ve bilimsel yaklaşımlardan yararlanan bir tanım olacaktır. Bugün bazı ilimlerin bizlere sağladığı verilerle hadisleri daha sağlıklı değerlendirme imkânına sahibiz. Bu meyanda sosyolojiden sosyal psikolojiye, folklorlardan filolojiye, demografiye, jeoloji, antropoloji, etnografyaya ve astronomiyeye varıncaya kadar bir dizi ilimlerden yararlanılabilir.

3. Modern ve post modern toplumları anlamada kullanılan sosyal bilimlerin yöntemlerinden istifade edilmesi: Çağdaş sosyal bilimlerde metin yorumu, yani hermenötik yöntemlerden, rivayetlerin metin tenkidinde ve tahlilinde yararlanılması.

Bütün bu kriterler dikkate alınarak şöyle bir yeni tanım yapılabilir: "Âdalet ve zabt sahibi ravilerin muttasıl olarak rivayet ettiği, şâz ve illetli olmayan, Kur'an'a ve ma'rûf (meşhur ve mütevatir) sünnete, İslam'ın genel esaslarına, insanlığın

ulaşmış olduğu bilimsel verilere, akıl, icmâ' ve umûmu'l-belvâya, tarihi verilere, dil kurallarına ve Hz. Peygamber'in misyonu ve konumuna uygun olan hadistir.”

1.3. Yeni Tanımın Uygulanma Alanları ve Zorlukları/Sorunları

Yeni tanımın problemleri çözmeye katkı sağlayabilmesi için uygulanabilir olması gerekir. Aksi takdirde tanımın bir faydası olmaz. Geçmişte sahih hadis tanımıyla ilgili yapılabileceklerin en iyisi yapılmıştır, günümüzde hadislerin sıhhat problemi yoktur, bütün sorunlar çözülmüştür şeklindeki düşünceler sahih hadis algısında bazı sorunlara yol açmaktadır. Hakkında hüküm verilmemiş hadis kalmadığına göre yeni bir sahih hadis tanımı ve kriterlerine ihtiyaç olmadığını düşünenlerin yanında İbnu's-Salâh gibi bazıları da içtihad kapısının kapanmış olduğu görüşündedir.³⁹ Eğer İbnu's-Salâh'ın dediği gibi içtihad kapısı kapalıysa o zaman yeni tanımın bir faydası olmayacaktır. Onun için içtihad kapısının açık olup olmadığını tartışmak gerekmektedir.

1.3.1. Hadisleri Yeniden Değerlendirme (İçtihad) İmkânı

İbnus-Salâh'tan önceki âlimler, kendi kriterlerine göre hadislerin sıhhati konusunda hüküm vermişlerdir. Kimi zaman aynı hadisin sıhhati hakkında ihtilaf etmişler, birinin sahih dediğine bir başkası, zayıf diyebilmiştir. Onlardan sonra gelen bazı âlimler de öncekilerin bazı hadisler hakkında vermiş oldukları hükümlerden farklı hükümler vermişlerdir. Yani hadislerin sıhhati konusunda hüküm verme çalışmaları devam etmiştir. Ancak daha sonraları hadislerin sahih veya zayıflığı ile ilgili çalışmalara yönelik içtihad kapısının kapandığı ile ilgili görüşlerin dile getirildiği bir döneme gelinmiştir. Bu dönemde, içtihad kapısının kapandığı iddiasında bulunan hadis âlimi, muteahhirûn muhaddisleri arasında önemli bir etkiye sahip olan İbnu's-Salâh olmuştur.⁴⁰

Bu âlime göre önceki âlimlerin vermiş oldukları hükümlerle yetinmek gerekir. Daha sonra gelen âlimler, hadisler hakkında yeniden hüküm verme ehliyetine sahip değildir.⁴¹ Nevevî, İbn Hacer (ö.852/1448), İbn Kesir, İrâkî (ö.806/1404) gibi bazı âlimler İbnu's-Salâh'ın bu görüşüne itiraz etmiş ve içtihad

³⁹ İbnu's-Salâh, *Mukaddime*, s. 16-17.

⁴⁰ Müsfir Gurmullah ed-Dumeyni, *Mekâyîsü Nakdi Mütûni's-Sünne*, Riyâd 1947, s. 41; bkz Kadir Gürler, "İçtihad ve Taklit Tartışmaları Bağlamında Sened Açısından Hadislerin Sıhhati Meselesi -el-Emir es-San'ânî'nin İrşâdu'n-Nukkâd İlä Teysîri'l-İctihâd'ı Özelinde-", *Din bilimeri Akademik Araştırma Dergisi*, VII, (2007) Sayı 3, s. 59.

⁴¹ İbnu's-Salâh, *Mukaddime*, s. 16-17.

kapısının açık olduğunu ifade etmişlerdir.⁴² İbn Hacer'e göre, hadis konusunda uzman birinin, bir hadisin zayıf olduğuna dair bir kusur bulmuşsa, kendi içtihadıyla onun zayıflığına hükmetmesine hiçbir engel yoktur.⁴³ Ahmed Muhammed Şakir⁴⁴ (ö.1958) ve Cemâluddîn el-Kâsımî⁴⁵ de İbn Hacer gibi görüş beyan etmişlerdir.⁴⁶

İçtihad kapısının kapanmadığını İbnu's-Salâh'tan sonra da hadis tenkidinin devam ettiğini İbn Teymiye⁴⁷ (ö. 622/1225) ve İbn Kayyim el-Cevziyye⁴⁸ (ö. 751/1350) gibi birçok âlimin uygulamasında görmekteyiz. Yine çağdaş âlimlerden Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî, Elbânî, A'zamî' (ö.1992) ve Şuayb el- Arnavût gibi âlimler bazı eserlerdeki hadisler hakkında yeniden hüküm vermişlerdir. Örneğin Dârimî'nin (ö. 255/869) *Sünen*'ini tahkik eden Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî bazı hadisler için isnadı sahih,⁴⁹ hasen, zayıf,⁵⁰ mürsel⁵¹ gibi hükümler vermiş ve senedlerdeki raviler için sika, zayıf gibi değerlendirmelerde bulunmuştur.⁵² Yine İbn Mâce'de güvercin uçuran biri hakkında söylendiği ileri sürülen, "Bir şeytan bir şeytanın peşinde"⁵³ rivayeti ile ilgili M. Hayri Kırbasoğlu şöyle demiştir: "Bizce bu şekilde gerçek bir hadis olması mümkün görünmemektedir. Çünkü kuş uçurmak, kuşbazlık, kuş beslemek ve onları sevdirmek zevk almak dinin yasakladığı bir şey değildir ki, böyle bir şeyi yapan şeytan olsun! Diyelim bu işi yapan şeytan olsun, peki suçsuz kuşun niçin şeytan olarak nitelendirildiğini izah etmek mümkün

⁴² İbn Kesir, *İhtisarü Ulûmil Hadîs*, Thk, Ahmed Muhammed Şakir, Dâru'l-Kütüb'ül İlmiye, Beyrût Tsz, s. 28; H. Musa Bağcı, "Hadis Çalışmalarının Gerileme Dönemlerinde Hadiste İctihad Kapısının Kapatılması Sorunu", *TDV Yayınları*/324, Ss. 541-576, s. 550.

⁴³ İbn Hacer, *en-Nuket alâ Kitâbi İbnu's-Salâh*, Thk. Rabi' b. Hâdi Ümeyr'l-Madhali, İmâdetü'l-Bahsi'l-İlmi, Medine 1984, I, 270-272.

⁴⁴ Bağcı, "Hadis Çalışmalarının Gerileme Dönemlerinde Hadiste İctihad Kapısının Kapatılması Sorunu", s.554; Suyûtî, *Elfiyetu's-Suyûtî Fi İlmi'l-Hadîs*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, s. 96.

⁴⁵ Muhammed Cemâluddîn el-Kâsımî, *Kavâidü't-Tahdîs min Funûn-i Mustalah'l-Hadîs*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmi, Beyrût Tsz, I, 38; Bağcı, a.g.e. s. 570.

⁴⁶ Erdoğan Tunahan, *İbnu's-Salâh'ın Hadislerin Tashih Ve Tahsinine Yönelik Görüşleri* Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniv. SBE, Antalya, 2015 s. 36.

⁴⁷ İbn Teymiyye, *Minhâcu's-Sünneti'n-Nebeviyye fî Nakdi Kelâmi Şiati ve Kaderiyye*, Thk. Muhammed Reşâd Sâlim, Câmîatu'l-İmâm Muhammed b. Suûdi'l-İslâmiyye, 1986, IV, 118.

⁴⁸ İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Menâru'l Munîf fis-Sahîh ve'd-Dâif*, Thk. Ebû'l- Fettah Ebû Ğudde, Mektebetü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, Haleb 1970, s. 57; Enbiya Yıldırım, "İbnu'l-Cevzi'nin Hadisçiliğine Genel Bir Bakış", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt X/1, S. 73-125, Haziran 2006, Sivas, s. 82-83.

⁴⁹ Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman, *Sünen*, Thk. Hüseyin Salim Esed ed-Dârânî, Dâru'l-Muğni, Arabistan 2000, Mukaddime, I, 153.

⁵⁰ Dârimî, a.g.e., I, 55.

⁵¹ Dârimî, a.g.e., I,239.

⁵² Dârimî, a.g.e., I, 157.

⁵³ İbn Mâce, *es-Sünen*, Thk. Muammed Fuâd Abdülbâki Dâru'l-Kutubi'l-Arabi, Tsz, 33 *Edepe* 44, II, 1238; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, Thk. Târik b. İvâdu'llah b. Muhammed- Abdülmuhsin b. İbrâhîm, Dâru'l-Haremeyn, Kâhire Tsz, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, V, 242.

müdür? Hz. Peygamber'in zavallı kuşları şeytan olarak nitelendirebileceğini hangi akli başında Müslüman düşünür."⁵⁴

Bütün bu örnekler içtihad kapısının kapanmamış olduğunun ve yeni tanımın uygulanabileceğinin delilleridir.

1.3.2. Klasik Tanımın Baskısı ve Klasik Kaynakların Dokunulmazlığı

Yapılan yeni sahih hadis tanımının problemleri çözmesine katkı sağlayabilmesi için uygulanabilir olması ve klasik tanımın baskısından kurtulması gerekir. Dinin ikinci temel kaynağı olan hadisler etrafındaki şüphelerin ortadan kaldırılması için bunun zorunlu olduğu kanaatindeyiz. Ön yargı, klasik usûl, eser veya muhaddis karizması, mezhep taassubu vb. şeylerin etkisi, hadisin sıhhatinin tespitinde problem teşkil etmektedir. Hem Türkiye'de hem de İslam dünyasının genelinde Buhârî ve Müslim'in *Sahih*'leri adeta dokunulmaz kabul edilmiştir. Üstelik bazı hadis araştırmacıları sadece *sahîhân*'da değil, *Kütüb-i Sitte* dediğimiz altı hadis kitabında yer alan hadislerin tamamının sahih ve asla eleştirilemez olduğunu ifade etmişlerdir. Hâlbuki *Kütüb-i Sitte*'de senedi sahih olmakla beraber, metinleri problemlili olan rivayetler bulunmaktadır.⁵⁵ Örneğin Hz. Peygamber'in Hz. Meymune ile ihramlı mı ihramsız mı evlendiğine dair hadis problemlidir. "İhramlıyken evlendi" hadisini rivayet edenler; Buhârî, Tirmizî (ö. 279/892), Nesâî, İbn Hibbân, Taberânî, Dârekutnî (ö. 385/995) ve Beyhakî'dir (ö. 458/1066).⁵⁶ İhramsızken evlendiğine dair hadisi rivayet edenler ise Müslim (ö. 261/875), Tirmizî, İbn Hibbân, Taberânî, Dârekutnî ve Beyhakî'dir.⁵⁷ Görüldüğü gibi Tirmizî, Nesâî, İbn Hibbân, Taberânî, Dârekutnî ve Beyhakî her iki haberi de rivayet etmişler, Buhârî ve Müslim ise sadece birini rivayet etmiştir. Bu rivayet bize muhaddislerin hadisleri metinden ziyade isnada göre değerlendirmiş olduklarını göstermektedir. Eğer Hz. Peygamber Hz. Meymune ile iki kere nikâh yapmamışsa yukardaki iki farklı rivayetten biri doğru, diğeri yanlış olmalıdır. Kemaluddin İbnü'l-Hümâm (ö. 861/1457) bu konuda

⁵⁴ M. Hayri Kırbaoğlu, *Alternatif Hadis Metodolojisi*, Otto Yayınları, Ankara 2013, s. 285.

⁵⁵ Mustafa Ertürk, "Hadis İlimi'nde Metin Tenkidinin Uygulanmasına Yönelik Bazı Sorunlar", *Tartışmalı İlimi İhtisas Toplantıları-II*, İstanbul 2009, s. 396.

⁵⁶ Buhârî, *28 Cezâ'î's-Sayd* 10, III,15; Müslim, *16 Nikâh* 5, II, 1031; Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre, *Sünen-i Tirmizî*, thk. Ahmed Fuad Şâkir (I-II)- Muhammed Fuâd Abdülbâkî (III)-İbrahim Atvah (IV-V), Şirketü Mektebetu ve Matbaatu'l-Albâbî, Mısır 1975, *7 Hac* 23, III, 190; Nesâî, *24 Hac* 91, V, 191; İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, 437; Taberânî, *Mü'cemü'l-Kebîr*, VI, 52; Dârekutnî, Ebû'l-Hasan Ali b. Ömer, *Sünen*, Thk. Şuayb Arnâvût ve Ark., Müessesetu'r-Risâle, Beyrût 2004, IV, 392; Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Huseyin, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrût 2003, VII, 345.

⁵⁷ Müslim, *16 Nikâh* 5, II, 1031; Tirmizî, *7 Hac* 24, III, 194; İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, 438; Taberânî, *Mü'cemü'l-Kebîr*, VI, 85; Dârekutnî, *Sünen*, IV, 388; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 343.

şu değerlendirmeyi yapar: "Buhârî ve Müslim'in kitaplarındaki hadislerin daha sahih olması, bu eserlerdeki hadis ravilerinin Buhârî ve Müslim'in aradıkları vasıflara sahip olmasından dolayıdır. Başka hadis kaynaklarında yer alan hadis ravilerinin aynı vasıflara sahip olması durumunda, hala bu iki kitabın daha sahih olduğunu düşünmek tahakkümden başka ne olabilir ki"⁵⁸

Eğer klasik tanımın veya öncekilerin hükümleri taklid edilirse yeni tanımın hiçbir faydası olmayacaktır. Sahih hadis problemi aşağıdaki örnekte olduğu gibi devam edecektir. Hz. Peygamber, İslam düşüncesinde uğursuzluk gibi bir kavramın yeri olmadığını müteaddid hadislerde belirtmesine rağmen⁵⁹ ve Hz. Âişe, haklı olarak bu hadisi eleştirdiği halde, hadis tekniği bakımından eksik ve yanlış olan haber sırf isnadından dolayı sahih, Hz. Aişe rivayeti ise zayıf kabul edilmiştir. Hatta Zerkeşî'nin (ö.794/1391) naklettiğine göre, hadis metinlerinin tenkidinde meşhur olarak bilinen İbnu'l-Cevzî (ö. 597/1200) dahi: "İlk hadisi, sika bir topluluk rivayet etmiştir, binaenaleyh, Hz. Aişe'nin reddine itimat edilmez", demiştir.⁶⁰ Hattâbî (ö. 388/998) gibi bir yorumcumuz ise, te'vil yoluyla iki rivayeti uzlaştırma cihetine gitmiştir. Buna göre, doğum yapmayan kadın, cihada gitmeyen at ve kötü komşusu olan ev uğursuzdur.⁶¹ Oysa bu yorumların birinci rivayeti kurtarması mümkün değildir. Ayrıca Allah'ın verdiği bir arıza olan kısırlık kadın için neden bir uğursuzluk sebebi olsun?" Nitekim birçok kadın doğum yapmamıştır. Hatta Hz. Aişe'nin de doğum yapmamış olması hadisin metin yönünden zayıflığına işaret eder. İsnadı merkeze alan birtakım muhaddislerin sened sağlam olunca metni dikkate almadıkları bu yüzden de akıl, dini prensipler ve tarihi gerçekler ile bağdaşmayan rivayetleri sahih diye kaydettikleri, aynı zihniyete sahip şârihlerin de bu akıl dışı hadisleri izah etmek ve mâkul hale getirmek için ilginç tevellere başvurdukları bilinen bir gerçektir.⁶²

⁵⁸ Kemal Özcan, "Buhârî ve Müslim'in Sahihlerinde Yer Alan hadislerle Amel Konusu", *Dokuz Eylül Üniv. İlahiyat fak. Dergisi*, 2014, sayı 40, s. 269-270; 172172, İbnü'l-Hümmam, *Fethu'l-Kadir*, Daru'l-Fikr, yy. ty., 1, 445.

⁵⁹ İbnu'l- Ca'd, *Müsnedü İbni'l-Ca'd*, Thk. Amir Ahmed Haydar, Müessesetü Nadir, Beyrût 1990, I, 381, İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef f'l-Ehâdis ve'l-Âsâr*, Thk. Kemal Yûsuf el-Hût, Riyâd 1409, V, 311; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Thk. Şuayb Arnâvût-Âdil Mürşid vd., Müessesetü'r-Risâle, Beyrût 2001, XX, 18; Müslim, *el-Câmiu's-Sahih*, Thk. Muammer Fuâd Abdülbâki, Dâru İhyai't-Türâsî'l-Arabî, Beyrût Tsz, 39 *Selâm* 33, IV, 1744.

⁶⁰ Bedrüddin Zerkeşî, Hz. Âişe'nin *Sahabeye Yöneltilmiş Eleştiriler*, Tec. Bünyamin Erul, Otto Yayınları, Ankara 2014, s. 42.

⁶¹ Hattâbî, *Me'âlimu's-Sünne*, IV, 236.

⁶² Orhan Yılmaz, *İbn Kayyim el-Cevziyye'nin Hadis/Sünnet Anlayışı ve Metin Tenkidindeki Yeri*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, SBE, Ankara, 2013, s. 153.

Hadislerin bulunduğu bütün eserlerin sahih, zayıf olduğuna bakılmaksızın önyargısız bir şekilde günümüzün sunmuş olduğu bilim, teknoloji vb. imkânlarla yeniden tetkik ve tenkidinin yapılması sahih hadis probleminin çözümüne katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

1.4. Önerilen Tanımın Yenilikleri ve Yararları

Yeni tanımın en önemli yeniliği, geçmişten günümüze değin ileri süren tanımları kapsayıcı olması ve Hz. Peygamber'in misyonu ve konumunun tanıma dâhil edilmesidir. Görüldüğü gibi bu tanımda hem Ehl-i Hadisin hem de Ehl-i Re'y'in kriterleri vardır. İki tarafın da eksikleri bu şekilde giderilmeye çalışılmıştır. Ayrıca tanımda, hadislerin insanlığın ulaşmış olduğu bilimsel verilere uygun olmasının şart koşulması da önemlidir. Bu tanım, aşağıda ifade edilen yönleriyle sahih hadis probleminin çözümüne katkıda bulunacaktır.

1.4.1. Hadislerin Sıhhatine Yeniden Hüküm Vermek

Yeni bir metotla hadislerin tenkid edilmesi hadis ilminde büyük atılımlara kapı aralayarak ve sahih hadis etrafında oluşan şüphelerin ortadan kalkmasına vesile olacaktır. Ayrıca müsteşriklerle İslam dünyasında mevcut olan hadis ve sünnet karşıtlarına gereken cevap verilmiş olacaktır. Hadisler hakkında daha önce verilmiş olan hükümler yapılacak yeni tenkit çalışmalarıyla değişebilecektir. Bunun için önceden verilmiş tashih ve taz'if hükümleri göz önünde bulundurularak, yeniden bir tashih işlemi gerçekleştirilmelidir. Söz konusu işlemler hem sened, hem de metin tenkidi bağlamında yapılmalıdır. Rivayetlerin tashihinde teknolojik imkânlarda kullanılmalıdır. Günümüzde bilimsel ve teknolojik gelişmeler tarihte görülmemiş bir hızda meydana gelmektedir. Sahih hadis problemlerinin giderilmesi için bu imkânlardan istifade etmek bir zorunluluktur. Bilgisayar teknolojisi, arkeoloji, astronomi, coğrafya, tıp ve kimya gibi bilimlerin alanlarına giren rivayetlerin sıhhat tespiti bu ilimlerin yardımıyla ve laboratuvar tetkikleriyle ortaya çıkarabilir.

Muhaddisler genelde hadisleri isnada göre değerlendirdiklerinden dolayı sahih dedikleri hadislerin metinlerinde problemlerin olması ihtimal dâhilindedir. İsnad, metni bize ulaştırın araçtır. Böyle olunca da sadece aracın araştırılıp asıl hadis

olan metnin tenkid dışı bırakılması büyük bir eksiklik olur. Dolayısıyla, mutlaka metnin de tetkik ve tenkidinin yapılması icap eder.⁶³

Aslında hadislerin metin tenkidinin ilk örneklerini sahâbe döneminde görmekteyiz.⁶⁴ Sahâbe bazı rivâyetleri Kur'ân'a, sünnete, sahih hadislere ve akla aykırı bularak kabul etmemiştir.⁶⁵ Sahâbeden sonraki dönemlerde de metin tenkidinin yapıldığına dair örnekler vardır. Ebû Hanife (ö. 150/767), İmam Mâlik (ö. 179/795), Ebû Yûsuf⁶⁶ (ö. 182/798) ve Muhammed b. İsa b. et-Tabba'⁶⁷ (ö. 224/838) gibi âlimler metin tenkidine başvurmuşlardır. Daha sonraki dönemlerde de el-Hatîb el-Bağdâdî⁶⁸ (ö. 463/1071), Serahsî⁶⁹ (ö.571/1176), İbnu'l-Cevzî⁷⁰ (ö. 597/1201) ve Abdülcabbâr Saîd⁷¹ gibi birçok âlim metin tenkidinin gerekliliğinden bahsetmiştir.

Hadisler hem sened hem de metin açısından yeniden değerlendirilip hüküm verildiğinde önceden zayıf kabul edilenler hasen veya sahihlik seviyesine çıkabilir. Çünkü bazı muhaddislerin kriterlerine göre sahih olmayan bir hadis başka muhaddisin kriterine göre sahih olabilmektedir. Bu durumun sebebi rivâyeti nakleden râviden kaynaklanmaktadır. Yeni tetkik ve tenkidlerle hadisin sıhhat derecesi kuvvetlenebilir veya tam tersi de olabilir. Sıhhat artıkça hadisin Hz. Peygamber'e aidiyet ihtimali güçlenir, sıhhat azaldıkça bu ihtimal de azalır. Zayıflık artıkça bu ihtimal azalarak hadis mevzû hadis düzeyine yaklaşacak, zayıflık azaldıkça ve hadis hasen seviyesine yaklaştıkça Hz. Peygamber tarafından söylenmiş olma olasılığı yükselecektir.⁷²

⁶³ Salahattin Polat, *Metin Tenkidi*, İFAV.Yayınları, İstanbul 2015, s. 24; Kırbaçoğlu, *İslam Düşüncesinde Hadis Metodolojisi*, s. 42-43; Metin Tenkidi hakkında geniş bilgi için bkz., Salahattin Polat, *Hadis Araştırmaları*, İstanbul ty., 157vd.; ed-Dümeynî, *Metin Tenkidi Metodları*, s. 40.

⁶⁴ ed-Dümeynî, *Mekayisu Nakdi*, s. 55; Kırbaçoğlu, *Alternatif Hadis Metodolojisi*, s. 173.

⁶⁵ Bahattin Akbaş, *Ebû Ca'fer et-Tehavi'nin Hadis Kültüründeki Yeri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, SBE, Ankara 2008, s. 81.

⁶⁶ Ebû Yûsuf, *er-Redd 'alâ Siyeru'l-Evzâi*, Thk. Ebû'l-Vefâ Afgâni, Lecnetu'l-İhyai'l-Mearifî'n-Nu'maniye, Hindistan Tsz, I, 31-32.

⁶⁷ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Fakîh*, thk. Abu Abdurrahman Adil b. Yusuf Ğarrazi, Daru İbnu'l Cevzi Arabistan 1421, I, 355; Kırbaçoğlu, *Alternatif Hadis Metodolojisi*, s. 182-187.

⁶⁸ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye fi İlmî'r-Rivâye*. Thk., Ebû Abdullah es-Sûrki-İbrâhîm Hamdî el-Medenî, Mektebetü'l-İlmiyye, Medine Tsz, s. 432.

⁶⁹ Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ebû Sehl, *Usûlu's-Serahsî*. Dârü'l-Ma'rife, Beyrût Tsz, I, 364; Kırbaçoğlu, *Alternatif Hadis Metodolojisi*, s. 186-190.

⁷⁰ İbnu'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Abdurrahman, *el-Mevzûât*, Thk. Abdurrahmân Muhammed Osmân, Mektebetü's-Selefiye, Medine 1966, I, 99.

⁷¹ Abdülcabbâr Saîd, "Metin Tenkidinde Temel Kriterler", Çev. Ahmet Ürkmez, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 12, s. 245-246.

⁷² Ayşe Esra Ağrakça Şahyar, *Zayıf Hadis Rivayeti*, Akdem Yayınları, İstanbul 2011, s. 28-29.

1.4.2. Yeni Tanımın Kuran-Hadis Bütünlüğüne Katkısı

Sahih hadis ile ilgili problemlerin önlenmesi için tanımımızda hadislerin Kur'an ve sünnete uygun olması kriterini zorunlu gördük. Bu kriterin uygulanmasını hadisleri Kur'an'a arz ederek yapabiliriz. Hadis metninin Kur'an'a arzı, hadisin Kur'an'a aykırı olup olmadığının tespitidir. Başka bir ifadeyle hadisin Hz. Peygamber'e aidiyetinin tespiti için en azından Kur'an'a muhalif bir anlam taşımaması gerekir.⁷³

İslam dininin birinci kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in ve ikinci kaynağı olan Hz. Peygamber'in hadisleri birbirine aykırı olamayacağına göre Kur'an-ı Kerim ve sünnet bütün olarak ele alınmalı ve hadisler bu çerçevede tetkik ve tenkid edilmelidir. İşte yeni sahih hadis tanımı, bunu sağlamayı amaçlamaktadır. Bu nedenle yeni tanımdan hareketle bir muhaddisin herhangi bir hadis için "bu hadis sahihtir" hükmünü vermiş olması, o hadisin Kur'an ile çelişmemesi anlamına gelmelidir. Bir hadise sahih hadis hükmünü vermek o hadisin Hz. Peygamber'e ait olduğuna hükmetmektir. Hz. Peygamber'in hadisleri, kendisine vahiyle bildiren Kur'an'a aykırı olamaz ve Hz. Peygamber'in de Kur'an'a aykırı bir söz söylemiş olması düşünülemez. Çünkü Allah Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur: "Eğer (Peygamber) bize isnad ederek bazı sözler uydurmuş olsaydı, mutlaka onu kudretimizle yakalardık."⁷⁴

Ahmet Keleş, *Hadislerin Kur'an'a Arzı* adlı doktora çalışmasında şunları ifade eder: "Hadislerin Kur'an'a "arz" konusundaki ilk örneğini Hz. Peygamber vermiştir. Hz. Peygamber'i örnek alan sahâbe de sık sık bu yöneme başvurmuştur."⁷⁵ Konu hakkında şu rivayet örnek verilebilir: Allah Resûlu "Allah zalime muhakkak mühlet verir, verir de yakalayacağı zaman göz açtırmaksızın ansızın yakalar"⁷⁶ sözünden sonra şu ayeti okudu: "İşte Rabbinin -zalim belde ehlini-yakalayışı böyledir. Şüphesiz onun tutması pek çetindir."⁷⁷ Hz. Peygamber'in yapmış olduğu gibi sahâbiler de muhataplarını ikna etmek için naklettikleri hadislerin Kur'an'a arz edilmesini istemişlerdir.

⁷³ Sahabenin "Arz" uygulamaları ile ilgili geniş bilgi için bkz. Ahmet Keleş, *Hadislerin Kur'an'a Arzı*, İnsan Yayınları, İstanbul 2011, s. 17-28.

⁷⁴ el-Hâkka, 69/44-45.

⁷⁵ Ahmet Keleş, *Hadislerin Kur'an'a Arzı*, s. 30.

⁷⁶ Buhâri, 65 *Tefsir* 67, VI,74; Keleş, *Hadislerin Kur'an'a Arzı*, s. 17-20.

⁷⁷ Hud, 11/102.

Hız. Ömer hadislerin Hız. Peygamber'e aidiyetini tespiti Kur'an'a arz metoduna başvuran sahâbilerdendir. Fatıma bnt. Kays, Ebû Amr b. Hafıs tarafından üç talakla boşandığında, Resûlullah'ın kendisi için ev ve nafakanın olmadığı yönünde hüküm verdiğini söylemiştir. Hız. Ömer bunu duyunca kabul etmemiş ve şöyle demiştir: "Rivayeti doğru aktarıp aktarmadığını bilmediğimiz bir kadının haberi ile Allah'ın Kitabını ve Resûlullah'ın sünnetini bırakmayız. Ona mesken de vardır, nafaka da. Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır: "Açıktan bir hayâsızlık yapmaları müstesna, onları (boşandıkları) evlerinden çıkarmayın, (iddetleri bitinceye kadar) kendileri de çıkmasınlar."⁷⁸ Ebû Hüreyre'nin rivayet etmiş olduğu, "zinadan doğan çocuk, üç kötünün en kötüsüdür"⁷⁹ rivayetini duyan Hız. Aişe, "Allah, Ebû Hüreyre'ye rahmet etsin. Ne kötü işitmiş" demiş ve şöyle açıklamada bulunmuştur: "O hadis, Resûlullah'a çok eziyet eden bir münafık hakkındadır ki, Resûlullah o şahsın kim olduğunu sordu, "veled-i zina" olduğu söylendi. O zaman, 'veled-i zina, üç kötünün en kötüsüdür' buyurdu. Ardında da Ebû Hüreyre'nin rivayeti için, "Kur'an; "kimse, kimsenin günahını yüklenmez"⁸⁰ derken, Resûlullah nasıl böyle buyurur"⁸¹ diyerek rivayeti Kur'an'a arz ederek düzeltme yoluna gitmiştir.

Bazı sahâbilerin Kur'an'a dayalı metin tenkidi uygulamalarına dair rivayetleri çeşitli kaynaklarda görmek mümkündür. Hız. Peygamber ve sahâbenin uygulamış oldukları bu arz metodunun bugün de etkin bir şekilde tatbik edilmesi gerekir.

1.4.3. Yeni Tanımın Hız. Peygamber'in Misyonuna ve Konumuna Yer Vermesi

Hadislerin Hız. Peygamber'e aidiyetinin tespitini yeni bir anlayışla yaparken Hız. Peygamber'in misyonu ve konumu göz önünde bulundurulmalıdır. Hadisin muhaddis tarafından nasıl değerlendirildiği konusu da ayrıca tetkik edilmelidir. Çünkü eserler araştırıldığında hadisçilerin bazen kendileri gibi düşünmeyenlere karşı hadislerle cevap verdikleri, düzenlemiş oldukları bab başlıklarından anlaşılmalıdır. Düzenlemelerde sanki Hız. Peygamber onlara cevap vermek için bu

⁷⁸ Müslim, 18 *Talâk* 6, II, 1118; *Talâk*, 65/1.

⁷⁹ Ebû Dâvud, 28 *İtk* 12, IV, 29; Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Nisâbüri, *el-Müstedrek ale's-Sahâihayn*, thk. Mustafa Abdülkâdir A'tâ, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrût 1990, II, 233; Beyhakî, *es-Sünenu'l-Kübrâ*, X, 99.

⁸⁰ Beled, 90/12.

⁸¹ Beyhakî, *es-Sünenu'l-Kübrâ*, 10,99; Zerkeşi, Bedrüddin, *el-İcâbe li İrâdi Mestdrakethü Âiše ale's-Sahâbe*, thk. Rifat Fevzi Abdülmuttalib, Mektebetü'l-Hancı, Kâhire 2001, 119.

hadisleri söylediği sonucunu çıkarmak mümkündür. “Bazıları kitaplarında fakihlere veya kelimcılara karşı İman, Sünne, Tevhid, İ'tisam, İlim, Hiyel, Kader vb. başlıkları açmışlardır. Bu tutum muhaddislerin hadisleri tebvibi ile ravinin kimliği, ideolojik aidiyeti, rivayeti seçme nedeni ile rivayetin aktarıldığı tarihsel zaman ve mekân arasında belirgin bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Özellikle H. II. asırdan itibaren Ehl-i Hadis ile Ehl-i Re'y ve Kelamcılar arasında meydana gelen tartışmalar, muhaddislerin hadisleri kendi düşüncelerine göre seçtiklerini ve istedikleri bab altına koymak suretiyle ideolojilerini desteklediklerini göstermektedir. Hatta halku'l-Kur'an meselesi, fiillerin yaratılıp yaratılmaması, sıfatlar konusu, kabir azabı, şefaahat, kader vb. tartışılan konularda eserler yazılmıştır.”⁸²

Bütün bunlar, muhaddislerin Hz. Peygamber'in misyonunu dikkate almadan kendi düşüncelerine göre bablar oluşturdukları, fakihlerin de kendi anlayışlarına göre fıkhî konular oluşturduklarını ve rivayetleri ona göre topladıklarını göstermektedir. Oysa hadislerin söyleniş amaçları vardır. Kimisi hukuki bir hüküm ortaya koyarken kimisi ahlaki bir hüküm veya tavsiye niteliğinde bir hüküm belirlemiş olmaktadır. Her hadisi söyleniş amaçları doğrultusunda değerlendirmek, ilgisi olmayan meselelere yormak konusunda zorlamamak gerekir.

Birçok âlim hadislerin Hz. Peygamber'in konumu ve misyonuna göre yeniden tasnif edilmesi ihtiyacını ifade etmişlerdir. Tahir b. Âşur (ö. 1284/1868), “*Hz. Peygamber'in Tasarruflarının Sınıflandırılması*” konusunda birkaç başlık altında, Hz. Peygamber'in hadislerinin onun konumuna göre anlamaya çalışılmasının gerektiğini ifade etmiştir. Hz. Peygamber'in konumu ve misyonu göz önüne alınmadan hadislerle değerlendirilirse yanlış sonuçların ortaya çıkmasına sebep olunur.⁸³ İbn Âşur, eserinde Hz. Peygamber'in Sünnetini 12 kategoride sınıflandırmaktadır. Bu sınıflandırmaları maddeler halinde şöyle yazabiliriz. “1- Yasama, 2- Yargı, 3- Fetvâ, 4- Devlet başkanlığı, 5- İyiliğe teşvik, 6- Arabuluculuk, 7- Rehberlik yapmak, 8- Nasihat, 9- İnsanları en mükemmelere teşvik, 10- Yüce hakikatleri anlatma, 11- Terğib ve Terhib, 12- Beşer olarak yaptıkları.”⁸⁴ İbn Hibbân da bu konuda beş ana başlıklı bir tasnif yapmıştır. Bu beş ana başlık şunlardır: “1- Allah'ın emirleri, 2- Allah'ın

⁸² Erul, *Hadislerin Anlaşılması Meselesi*, s. 105.

⁸³ Ahmet Keleş, “...Savaşmakla Emrolundum.” *Hadisi Örneğinde Hadislerin Tasnifi Problemi*”, Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 4, s. 33-60, s. 3.

⁸⁴ M. Tâhir b. Âşur, *İslam Hukuk Felsefesi*, Çev. Vecdi Akyüz-Mehmet Erdoğan, Rağbet Yayınları, İstanbul 2006, s. 48-60; Keleş, “...Savaşmakla Emrolundum.” *Hadisi Örneğinde Hadislerin Tasnifi Problemi*, s. 58-69.

yasakları, 3- Bilinmesine gereken haberler, 4- Mübah kıldıkları, 5- Kendine has fiilleri.”⁸⁵

Bünyamin Erul da hadislerin değerlendirilmesinde Hz. Peygamber'in beşerî, nebevî, idarî, siyasi, askerî, teşrideki konumu, otoritesi gibi yönlerinin gözönüne alınmasının gerekliliğine işaret eder.⁸⁶

Ahmet Keleş, “Savaşmakla Emrolundum” hadisinin tasnifinde Hz. Peygamber'in konumu ve misyonunun göz önüne alınmamasından dolayı bu tasnifin birçok probleme ve yanlış değerlendirmelere neden olduğunu ifade etmiştir. Bu hadis birbirinden farklı kitap başlıkları altında tasnif edilmiştir. Genel olarak bu başlıklar şunlardır: *İman, Cihad, Fiten, Siyer, Zekât, Salah, İstıtabe, İ'tisam, Tahrir, Mukaddime, Cizye* Hadisin yer aldığı bu farklı bölümlerden dolayı birçok problem ortaya çıkmış ayrıca kurulan ilişkilerin birçoğu, hadisin asıl vermiş olduğu mesajından farklı mesajların alınmasına sebep olmuştur.”⁸⁷ Bu problemlerin çözümü için hadislerin tashihi yapıldıktan sonra Hz. Peygamber'in mesajlarının doğru alınabilmesi için Hz. Peygamber'in hadislerinin onun fonksiyonlarına göre yeniden tasnif edilmesi gerekir.”⁸⁸

Yukardaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere hadisler Hz. Peygamber'in misyonu ve konumuna göre değerlendirilip bablara ayrılmalı, yani sınıflandırılmalıdır. Hz. Peygamber'in imamlık, mürtitlik, fetva, ordu komutanlığı, devlet başkanlığı gibi görevleri olmuştur. Hangi hadisi hangi görev icabı söylemiş olduğunun tespiti yapılmalıdır. Hz. Peygamber'in hadislerinin onun hangi misyonuna tekabül ettiğine yönelik bir tasnif içinde yeniden kaynakların düzenlenmesi gerekir. Mesela Resûlullah'ın peygamber vasfıyla söylediği dinin itikad ve ibadet gibi alanlarından biriyle ilgili hadisleri bir bab başlığı altında, gündelik hayata, sosyal hayata ilişkin söylemiş olduklarını da ayrı bir bab başlığı altında toplamak gerekir. Yine ümmetin lideri ve devlet başkanı sıfatıyla söylemiş oldukları ayrı bir yerde, savaş halindeyken söylemiş oldukları ayrı bir yerde; estetik, ahlak ve insanı yüceltmeye yönelik söylemiş oldukları hadisler de ayrı bir bab başlığı altında bir araya getirilmelidir.

⁸⁵ İbn Hibbân, *Sahîh*, I, 100 - 165; Krş. Keleş, “...Savaşmakla Emrolundum.” Hadisi Örneğinde Hadislerin Tasnifi Problemi, s. 70.

⁸⁶ Erul, *Hadislerin Anlaşılması Meselesi*, s. 108.

⁸⁷ Keleş, “...Savaşmakla Emrolundum.” Hadisi Örneğinde Hadislerin Tasnifi Problemi, s. 37-42.

⁸⁸ Keleş, “...Savaşmakla Emrolundum.” Hadisi Örneğinde Hadislerin Tasnifi Problemi, s. 60.

Klasik kaynaklarda yer alan bütün hadislerin üslup, içerik ve delâlet bakımından yeniden gözden geçirilmesine ve değerlendirilmesine ihtiyaç vardır. Bu yapıldığı takdirde yeni tasnifler ortaya çıkacak ve bunlar sahih hadis probleminin çözümüne katkı sağlayacaktır.

Sonuç

Klasik sahih hadis tanımı “*Âdalet ve zabt sahibi ravilerin muttasıl bir senedle rivayet ettikleri şâz ve illetli olmayan hadistir*” şeklindedir. Bu tanım hadisin birinci bölümü olan sened kısmı ile ilgili problemleri büyük ölçüde çözmüştür. Fakat hadisin ikinci kısmı olan metin konusu için böyle bir şey söylemek mümkün değildir. Hadisin sıhhatini tespitinde isnadın öncelikli olarak araştırılmasının gerekliliği son derece önemlidir. Bir metnin Hz. Peygamber’e aidiyetinin ilk tetkik aşaması o hadisi aktaran ravinin güvenilirliğidir. Ancak sadece ravinin güvenilir olması hadisin Hz. Peygamber’e ait olduğu anlamına gelmez. Dürüst insanlarda da hata, yanılma veya unutma durumu olabilir. Bundan dolayı isnad araştırmasından sonra metnin tetkik ve tenkid edilmesi gerekir. Ancak metnin tenkid edilmesiyle hadis için tam bir hüküm verilebilir. Aksi takdirde hadisin metni tenkid edilmediği takdirde verilen hükümler sadece isnad için geçerli olur ki bu hadisin bütünü için geçerli bir hüküm olmaz. Aslında muhaddisler de bir hadisin sıhhati hakkında verilen hükmün sadece isnadı için geçerli olduğunu söylemişlerdir. Birçok muhaddis de klasik ve müteahhir dönem hadis usûlü eserlerinde yapılmış olan sahih hadis tanımının yetersiz olduğunu ifade etmiştir.

Bütün bunlardan hareketle karşı karşıya olduğumuz sahih hadis tanımı problemini çözmeye katkı sağlayacak yeni bir tanım önerisinde bulunulmuştur. Bu tanımda olmazsa olmaz olan Ehli Re’y ve Ehli Hadis ilkelerini benimsenmiştir. Dolayısıyla geçmişten günümüze bu konuda söz söylemiş ilim adamları ve hadis araştırmacılarının kriterlerini değerlendirip tanımın çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır. Yapılan yeni sahih hadis tanımı şöyledir: “*Âdalet ve zabt sahibi ravilerin muttasıl olarak rivayet ettiği, şâz ve illetli olmayan, Kur’an’a ve ma’rûf (meşhur ve mütevatir) sünnete, İslam’ın genel esaslarına, insanlığın ulaşmış olduğu bilimsel verilere, akıl, icmâ’ ve umûmu'l-belvâya, tarihi verilere, dil kurallarına ve Hz. Peygamber’in misyonu ve konumuna uygun olan hadistir.*”

Görüldüğü gibi bu tanımda hem Ehl-i Hadis'in hem de Ehl-i Re'y'in kriterleri vardır. İki tarafın da eksikleri bu şekilde giderilmeye çalışılmıştır. Yeni tanımın önemli bir özelliği değerlendirilmeye tabi tutulan hadisin metnini de kapsamış olmasıdır. Bunun yanında günümüzün bilim ve teknolojisinin imkânlarından yararlanarak bilimle ilgili olan hadis metinlerinin tenkid edilmesinin önemine işaret edilmiştir.

Yeni tanımın en önemli yeniliği, geçmişten günümüze değin ileri süren tanımları kapsayıcı olması ve Hz. Peygamber'in misyonu ve konumunun tanıma dâhil edilmesidir. Hadisler Hz. Peygamber'in misyonu ve konumuna göre değerlendirilip bablara ayrılmalı, yani sınıflandırılmalıdır. Hz. Peygamber'in imamlık, mürşitlik, fetva, ordu komutanlığı, devlet başkanlığı gibi görevleri olmuştur. Hangi hadisi hangi görev icabı söylemiş olduğunun tespiti yapılmalıdır. Hz. Peygamber'in hadislerinin onun hangi misyonuna tekabül ettiğine yönelik bir tasnif içinde yeniden kaynakların düzenlenmesi gerekir.

Yeni bir metotla hadislerin tenkid edilmesi hadis ilminde büyük atılımlara kapı aralayarak ve sahih hadis etrafında oluşan şüphelerin ortadan kalkmasına vesile olacaktır. Ayrıca müsteşriklerle İslam dünyasında mevcut olan hadis ve sünnet karşıtlarına gereken cevap verilmiş olacaktır. Hadisler hakkında daha önce verilmiş olan hükümler yapılacak yeni tenkit çalışmalarıyla değişebilecektir. Klasik kaynaklarda yer alan bütün hadislerin üslup, içerik ve delâlet bakımından yeniden gözden geçirilmesine ve değerlendirilmesine ihtiyaç vardır. Bu yapıldığı takdirde yeni tasnifler ortaya çıkacak ve bunlar sahih hadis probleminin çözümüne katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

Abdülcebbar, Saîd. "Metin Tenkidinde Temel Kriterler". Çev. Ahmet Ürkmez. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt 12. s. 215-250.

Ağırakça, Şahyar; Ayşe Esra. *Zayıf Hadis Rivayeti*. Akdem Yayınları. İstanbul 2011.

Ahmed İbn Hanbel, Ahmed b. Muhammed. *Müsned*. Thk. Şuayb Arnavût-Âdil Mürşid vd.. Müessesetü'r-Risâle. Beyrût 2001.

Akbaş, Bahattin. *Ebû Ca'fer et-Tehavi'nin Hadis Kültüründeki Yeri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi SBE. Ankara, 2008.

- Anis, Ahmad. "Mevdûdî". *DÎA*. XXIX, 432-437. Ankara, 2004.
- Babanzade, Ahmed Naim. *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-İ Sahih Tercemesi ve Şerhi*. DİB Yayınları. Ankara 1982.
- Bağcı, H. Musa. "Hadis Çalışmalarının Gerileme Dönemlerinde Hadiste İçtihad Kapısının Kapatılması Sorunu", *TDV Yayınları/324*, Ss. 541-576.
- Bağcı, H. Musa. *Hadis Tarihi ve Metodolojisi*. Ankara Okulu. Ankara 2012.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Huseyin. *es-Sünenü'l-Kübrâ*. thk. Muhammed Abdulkadir Ata. Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye. Beyrût, 2003.
- Bilen, Mehmet. "Sahih Hadisin Tanımı Üzerine". *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt: I. s. 247-260.
- Bilgin, Recep. *Son Dönem Hadis Çalışmaları ve Talat Koçyiğit'in (1927-2011) Hadisçiliği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE. Kahramanmaraş 2015.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil. *Sahîhu'l-Buhârî*. thk. Muhammed b. Zuheyr b. Nâsır. Dâru Tûku'n-Necât. Beyrût, 1422.
- Cevâbî, Muhammed Tâhir el-Cevâbî. *Cuhûdü'l-Muhaddisîn Fî Nakdi Metni'l-Hadisi'n-Nebeviyyi's-Şerîf*. Tunus 1986.
- Cürcânî, Eş-Şerîf el-Cürcânî. *Risâletü fi Usûli'l-Hadîs*. thk. Ali Zevin. Mektebetü'r-Rüşd. Riyâd 1407.
- Cürcânî, Eş-Şerîf el-Cürcânî. *et-Tarîfât*, Dârül Kütübü'l-İlmiye. Beyrût 1983.
- Dârekutnî, Ebû'l-Hasan Ali b. Ömer. *Sünen*. Thk. Şuayb Arnavût ve Ark.. Müessesetu'r-Risâle. Beyrût, 2004.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman. *Sünen*. Thk. Hüseyin Salîm Esed ed-Dârânî. Dâru'l-Muğni. Arabistan, 2000.
- Dumeynî, Müsfir Gurmullah. *Mekâyisü Nakdi Mütâni's-Sünne*. Riyâd, 1947.
- Dumeynî, Müsfir Gurmullah. *Metin Tenkidî Metodları*. Çev., İlyas Çelebi, Ve Diğerleri. İstanbul, 1997.
- Bû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistanî. *Sünen*, thk., Muhammed Muhyiddin Abdulhamid. el-Mektebetü'l-Asriy. Beyrût tsz.
- Ebû Yûsuf. *er-Redd 'Alâ Siyeru'l-Evzâi*. Thk. Ebû'l-Vefâ Afgânî. Lecnetu'l-İhyai'l-Mearifi'n-Nu'maniye. Hindistan Tsz.
- Ebû Yûsuf. *Âsâr*, thk. Ebû'l-Vefâ, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiye, Beyrût tsz.

Erdoğan, Tunahan. *İbnü's-Salâh'ın Hadislerin Tashih Ve Tahsinine Yönelik Görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi. SBE. Antalya, 2015.

Ertürk, Mustafa. "Hadis İlimi'nde Metin Tenkidi'nin Uygulanmasına Yönelik Bazı Sorunlar". *İslami İlimlerde Metodoloji (Usûl) Meselesi* 3. Cilt: 3. s. 392-397.

Erul, Bünyamin. "Hadislerin Anlaşılması Meselesi". *Güncel Dini Meseleler Birinci İhtisas Toplantısı*. TDV Yayınları. s. 95-114.

Fazlur Rahman. *Tarih Boyunca İslamî Metodoloji Sorunu*. Çev. Salih Akdemir. Ankara Okulu Yayınları. Ankara, 2013.

Görmez, Mehmet. "Musa Carullah'ın Sünnet Anlayışı". Musa Carullah Bigiyef, I. Uluslararası Musa Carullah Bigiyef Sempozyumu. 6-7 Kasım I 999. Ankara TDV Yayınları. 321. Ankara, 2002.

Gürler, Kadir. "İçtihat Ve Taklit Tartışmaları Bağlamında Sened Açısından Hadislerin Sıhhati Meselesi - El-Emîr Es-San'ânî'nin İrşâdu'n-Nukkâd İlâ Teysîri'l-İctihâd'ı Özelinde". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. Cilt: 7. s. 58-93.

Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Nisâbüri. *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*. thk. Mustafa Abdülkâdir A'tâ. Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye. Beyrût, 1990.

Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Nisâbüri. *Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs*. thk. Muazzam Hüseyin. Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye. Beyrût, 1977.

Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekir Ahmed b. Ali b. Sâbit. *el-Fakîh Ve'l-Mutefakkih*. Tkh. Âdil B. Yûsuf el-Ğarrâzî. Dâru İbni'l-Cevziyye. Arabistan, 1421.

Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekir Ahmed b. Ali b. Sâbit. *el-Kifâye fî İlimi'r-Rivâye*. Thk., Ebû Abdullah Es-Sûrki-İbrâhîm Hamdî El-Medenî. Mektebetü'l-İlmiyye. Medîne, Tsz.

Hatiboğlu, İbrahim. *Çağdaşlaşma ve Hadis Tartışmaları*. Hadisevi, İstanbul, 2004.

Hattâbî, Hamd b. Muhammed b. İbrâhîm el-Hattâbî. *Me'âlimu's-Sünen*. Matbaâtu'l-İlmiye. Haleb, 1932.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah el-Kûfî. *el-Musannef fî'l-Ehâdis ve'l-Âsâr*. Thk. Kemal Yûsuf el-Hût. Riyâd, 1409.

İbn Hacer, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalânî. *En-Nuket alâ Kitâbi İbnu's-Salâh*. Thk. Rabi' b. Hâdî Ümeyr'l-Madhâlî. İmâdetü'l-Bahsi'l-İlmî. Medîne, 1984.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *Sahîh. (el-İhsân fî takrîbi Sahîhi İbn Hibbân. İbn Balaban tertibi)*. thk. Şuayb Arnavût. Müessesetü'r-Risâle. Beyrût, 1988.

İbn Kayyım el-Cevziyye, Muhammed b. Ebu Bekir. *el-Menârul Munîf fîs-Sahîh ve'd-Dâif*. Thk. Ebû'l- Fettah Ebû Ğudde. Mektebetü'l-Matbûâtî'l-İslâmîye. Haleb, 1970.

İbn Kesir, Ebû'l-Feda İsmail b. Ömer b. Kesir el-Karşi el-Basrî ed-Dimeşki. *İhtisarü Ulûmil Hadîs*. Thk. Ahmed Muhammed Şâkir. Dâru'l-Kütüb'ül İlmiye. Beyrût, Tsz.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvînî. *es-Sünen*. Thk. Muammed Fuâd Abdülbâki Dâru'l-Kutubi'l-Arabî. Tsz

İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdulhalim b. Abdusselam. *Minhâcu's-Sünneti'n-Nebeviye fî Nakdi Kelâmi Şîati ve Kaderiye*. Thk. Muhammed Reşâd Sâlim. Câmîatu'l-İmâm Muhammed b. Suûdi'l-İslâmîye. 1986.

İbnu'l-Ca'd, Ebû'l-Hasen Ali b. el-Ca'd b. Ubeyd el-Cevherî. *Müsnedü İbni'l-Ca'd*. Thk. Amir Ahmed Haydar. Müessesetü Nadir. Beyrût, 1990.

İbnu'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Abdurrahman. *el-Mevzûât*. Thk. Abdurrahmân Muhammed Osmân. Mektebetü's-Selefiye. Medîne, 1966.

İbnu'l-Esîr, İzzuddin Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî. *Câmiu'l-Usûl fî Ahâdîsi'r-Resûl*. thk. Abdulkâdir el-Arnâvât. Mektebetü Dâru'l-Beyân. 1969.

İbnu's-Salâh, Osmân b. Abdurrahmân. *Mukaddimetü İbnu's-Salâh*. Thk. Nureddin Itr. Dâru'l-Fikir. Sûriye, 1986.

İbnü'l-Hümâm, Kemâleddîn Muhammed b. Abdulvâhid. *Fethu'l-Kadîr*. Dâru'l-Fikr. Yy. Tsz.

Kadı İyâd, İyâd b. Mûsâ b. İyâd b. Amr el-Yahsubî es-Sebti Ebû'l-Fadl, *el-İlmâ' ilâ Ma'rifeti Usûli'r-Rivâyeti ve't-Tekyîdi's-Semâ'*, Mukakkik es-Seyid Ahmed Sakar, Dârü't-Türâs, Kâhire 1970.

Kâfiyecî, Muhammed b. Süleymân b. Sa'd b. Mes'ûd er-Rûmî el-Hanefî Muhyiddîn Ebû Abdillâh el-Kâfiyecî. *el-Muhtasar fî İlmi'l-Eser*. Muhakkik Alî Zevîn. Mektebetür-Rüşd. Riyâd, 1407.

Karahan, Abdullah. *Hadis Ravilerinin Güvenilirliği*. Sır Yayıncılık. İstanbul, 2005.

Kâsımî, Muhammed Cemâlüddin ed-Dimeskî. *Kavâidü't-Tahdîs min Funûn-i Mustalahü'l-Hadîs*. Dâru'l-Kütübü'l-İlmi. Beyrût, Tsz.

Keleş, Ahmet. *Hadis Tarihi ve Usûlü Dersleri*. Fecr Yayınları. Ankara, 2017.

Keleş, Ahmet. "...Savaşmakla Emrolundum." Hadisi Örneğinde Hadislerin Tasnifi Problemi". Ç. Ü. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt: 4. s. 33-60.

Keleş, Ahmet. *Hadislerin Kur'an'a Arzı*, İnsan Yayınları, İstanbul 2011.

Kırbaçoğlu, M. Hayri. *İslam Düşüncesinde Hadis Metodolojisi*. Ankara Okulu Yayınları. Ankara, 1999.

Kırbaçoğlu, M. Hayri. *Alternatif Hadis Metodolojisi*. Otto Yayınları. Ankara, 2013.

Koçkuzu, Ali Osman. "Hadis Bilimleri Araştırmaları ve Problemleri". 19 Mayıs *İlahiyat Fakültesi Yayınları*. No 55. Günümüz Din Bilimleri Araştırmaları ve Problemleri Sempozyumu, 1989.

Leknevî, Ebû'l-Hasenât Muhammed Abdülhay. *er-Raf' ve't-Tekmül fi'l-Cerhi ve't-Tadîl*. thk. Abdulfettah Ebû Ğudde. Mektebetü'l-Matbuatü'l-İslami. Halep, 1407.

Meyânsî, Ebû Hafs Ömer b. Abdulmecîd el-Kuraşî el-Meyânsî. *Mâ lâ Yese'u'l-Muhaddise Cehlulh*. yy. tsz.

M. Tâhir b. Âşûr. *İslam Hukuk Felsefesi*. Çev. Vecdi Akyüz-Mehmet Erdoğan. Rağbet Yayınları. İstanbul, 2006.

Muhammed Gazali. *Nebevi Sünnet*. çev. Ali Özek. Ekin Yayınları. İstanbul, 2016.

Mübârekfûrî, Ebû'l-Alâ Muhammed b. Abdurrahman b. Abdurrahim. *Tuhfetü'l-Ahvezî bi-Şerhi Câmii't-Tirmîzî*. Dâru'l-Kütübü'l-İlmiye. Beyrût, tsz.

Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim İbnü'l-Haccâc el-Kuseyrî. *Câmiu's-Sahîh*. Thk. Muammed Fuâd Abdülbâki. Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî. Beyrût, Tsz.

Nesâî, Abdurrahman Ahmed b. Şuayb. *Sünen*. thk. Abdülfettah Ebû Ğudde. Mektebetü'l-Matbuatü'l-İslamiye. Halep, 1986.

Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahya b. Şeref en-Nevevî. *et-Takrîb ve't-Teyisr li Ma'rifeti Süneni'l-Beşîri'n-Nezîr fi Usûlü'l-Hadis*. thk. Muhammed Osman el-Haş. Dâru'l-Kitâbu'l-Arabî. Beyrût, 1985.

Özcan, Kemal. "Buhârî Ve Müslim'in Sahihlerinde Yer Alan Hadislerle Amel Konusu". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt: 2. s. 245-274.

Polat, Salâhattin. *Hadis Araştırmaları* (Tarih-Usûl-Tenkid-Yorum), İnsan Yay, İstanbul Tsz.

Polat, Salâhattin. *Metin Tenkidi*. MÜİFV Yay. İstanbul, 2010.

Sehâvî, Şemseddin Muhammed b. Abdurrahman. *Fethu'l-Muğîs bi Şerhi Elfiyeti'l-Hadîs li'l-Irakî*. thk. Ali Hüseyin Ali. Mektebetü'l-Sünne. Mısır, 2003.

Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ebû Sehl, *Usûlu's-Serahsî*. Dâru'l-Ma'rife, Beyrût Tsz.

Suyûtî, Abdurrahman b. Ebî Bekir. *Elfiyetu's-Suyûtî Fî İlmi'l-Hadîs*. Tashih ve Şerh Eden. Ahmed Muhammed Şâkir. Mektebetü'l-İlmiye. Beyrût, Tsz.

Taberânî, Ebû'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed. *el-Mu'cemü'l-Evsat*. Thk. Târik b. İvadullah b. Muhammed- Abdülmuhsin b. İbrâhîm, Dâru'l-Haremeyn. Kâhire Tsz.

Taberânî, Ebû'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed. *el-Mu'cemü'l-Kebîr*. thk. Hamdi b. Abdilmecid es-Silefi. Mektebetü İbn Teymiye. Kâhire, 1994.

Tartı, Nevzat. "Bilim-Hadis İlişkinde Dayalı Bir Metin Tenkidi Tartışması". *Ekev Akademi Dergisi* Sayı: 15. s. 96.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *Sünen-i Tirmizî*. thk. Ahmed Fuad Şâkir (I-II)- Muhammed Fuâd Abdülbâkî (III)-İbrahim Atvah (IV-V). Şirketü Mektebetu ve Matbaatu'l-Albâbî. Mısır, 1975.

Uğur, Mücteba, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, TDV Yayınları, Ankara 1992.

Ünal İ. Hakkı. "Seçmecî ve Eleştirel Yaklaşım veya Hz. Peygamber'i (s.a.v) Anlamak". *İslami Araştırmalar Dergisi*. Cilt: 10. s. 53.

Ünal, Yavuz, *Hadisin Doğuş Ve Gelişim Tarihine Yeniden Bakış*. Ensar Yayınları, İstanbul 2013.

Yıldırım, Enbiya. "İbnu'l-Cevzî'nin Hadisçiliğine Genel Bir Bakış". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt: 110. s. 73-125.

Yılmaz, Orhan. *İbn Kayyim El-Cevziyye'nin Hadis/Sünnet Anlayışı Ve Metin Tenkidindeki Yeri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üni.. SBE. Ankara, 2013.

Zerkeşî, Bedrüddîn. *el-İcâbe li İrâdi Mestdrakethü Âişe ale's-Sahâbe*. thk. Rifat Fevzi Abdülmuttalib. Mektebetü'l-Hancî. Kâhire, 2001.

Zerkeşî, Bedrüddîn. *Hz. Âişe'nin Sahabeye Yöneltiltiği Eleştiriler*. Tec. Bünyamin Erul. Otto Yayınları. Ankara, 2014.